

DOC. DR HAB. HANNA WIĘCKOWSKA

Bóg, zdolności i charakter spowodowały, że Hania znalazła się w stosunkowo licznej grupie powojennych polskich archeologów, których kariera naukowa związana jest z badaniami prehistorii epoki kamienia, a w szczególności mezolitu. Studia archeologiczne na Uniwersytecie Warszawskim Hania skończyła w roku 1953, broniąc pracy magisterskiej pt. *Przemysł tardenuaski na Mazowszu i Podlasiu* (56)¹. Równocześnie ze studiami, w latach 1949–1950, pracowała w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie i w Zakładzie Prehistorii Czwartorzędu Muzeum Ziemi (1950–1953), kierowanym przez prof. Ludwika Sawickiego, wówczas jednego z dwóch czynnych badaczy starszej i środkowej epoki kamienia w Polsce. Zakład ten, przekształcony w Zakład Paleolitu, został w roku 1954 włączony w strukturę Instytutu Historii Kultury Materialnej (dziś Instytut Archeologii i Etnologii) Polskiej Akademii Nauk. W Zakładzie Paleolitu i jego organizacyjnym następcy – Zakładzie Epoki Kamienia – Hania pracowała aż do odejścia na emeryturę w roku 1991. To właśnie w tym Zakładzie miałem szczęście poznać Hanię w roku 1955, kiedy jako student pracowałem na wykopaliskach w Krakowie-Zwierzyncu, badanym wówczas przez Ludwika Sawickiego. Później przez jakiś czas byłem w nim czasowo zatrudniony w charakterze pomocy laboratoryjnej. W roku 1957 Hania podjęła pracę w projekcie Rydno kierowanym przez profesora Stefana Krukowskiego, stając się tym samym jedną z kilku jego uczennic. W roku 1965 z wielkim sukcesem broni w Instytucie rozprawę doktorską pt. *Zróżnicowanie kulturowe w mezolocie Polski* (57), opartą w zasadniczej części na materiałach projektu Dębe, a w roku 1974 – również w Instytucie – uzyskuje stopień doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego i pracy *Spoleczności łowiecko-rybackie wczesnego holocenu* (32).

Terenowe doświadczenie Hanny Więckowskiej jest imponujące: praktyka badawcza w latach 1950–1957 na najważniejszych stanowiskach epoki kamienia w Ćmielowie, Krakowie-Zwierzyncu, Górze Puławskiej, Krakowie-Przegorzałach, Jaskini Nietoperzowej, Witowie, Pavlovie (w Czechach) i na Rydni. Wszystko to dało Jej solidne podstawy do prowadzenia własnych prac terenowych realizowanych na wielką skalę w okresie ratowniczej kampanii wykopaliskowej zapory Dębe nad Bugiem, którą kierowała w latach 1958–1963 z ramienia Stefana Krukowskiego. Była wtedy i moim przełożonym. To właśnie ta kampania spowodowała przełom w rozumieniu czym jest polski mezolit i jakie są jego podstawy kulturowe. Podczas kampanii Dębe pozyskano olbrzymią ilość materiałów źródłowych, na których

¹ Numery w nawiasach oznaczają numery pozycji bibliograficznych w zamieszczonej niżej *Bibliografii prac doc. dr hab. Hanny Więckowskiej*.

zostały oparte periodyzacja mezolitu w Polsce i jego podziały kulturowe. Podstawowa praca (*Próba podziału kulturowego mezolitu Mazowsza*) tycząca tych zagadnień, napisana wraz z Marią Marczak, ukazała się w roku 1967 w *Materiałach do prehistorii plejstocenu i wczesnego holocenu Polski* (14). Niespełna dziesięć lat później, bo w roku 1975, Hania opublikowała bardzo obszerną syntezę mezolitu (*Społeczności łowiecko-rybackie wczesnego holocenu*) w tomie 1 monumentalnej *Prahistorii ziem polskich* (32). Różnymi problemami mezolitu polskiego Hanna Więckowska zajmowała się zresztą nawet po odejściu na emeryturę, publikując wraz z Marią Chmielewską w roku 2007 monografię ważnego stanowiska mezolitycznego z Lutej koło Włodawy (53).

Po doświadczeniach kampanii Dębe były badania w Sośni, nad Biebrzą (lata 1966, 1970, 1972 i 1973), Grajewie (1973), Lutej (1968–1970, 1975 i 1980). W 1967 r. rozpoczyna się rozdział afrykański naukowego życiorysu Hani, związany przez cały czas jego trwania ze Zjednoczoną Ekspedycją Prehistoryczną (Combined Prehistoric Expedition). Na początku była to bardzo trudna kampania sudańska nad Nilem i Atbarą w 1967 r. Potem etiopski projekt Ziway na stanowiskach paleolitu środkowego na stokach wulkanicznych w Gademotta i Kulkuletti Wielkiego Ryftu w Regionie Wielkich Jezior (1972, 1973). Wreszcie wykopaliska w Basenie Nabta (1977), okolicach Bir Kiseiba (1979, 1980) na Pustyni Zachodniej w Egipcie i w Wadi Kubbania pod Asuanem (1978, 1980–1984). W sumie niemal 35 sezonów badawczych na dwóch kontynentach.

Pisarstwo naukowe Hani Więckowskiej skupiało się głównie na sprawach związanych z mezolitem, a w późniejszym okresie również na opracowaniach szczegółowych i syntetycznych tyjących prehistorii północnego Sudanu i Pustyni Zachodniej w Egipcie. Wśród tych ostatnich są m.in. opublikowane w USA fundamentalne opracowania monograficzne kluczowych stanowisk późnoplejstocenijskich w Wadi Kubbania (36, 37, 44) i wczesnoholoceńskich w rejonie Bir Kiseiba (40). Do bardzo ważnych wyjątków w twórczości Hani należy opublikowana w roku 1971 monografia wytwórczości krzemieniarskiej w osadach kultur ceramiki wstęgowej i trzcinieckiej w Opatowie na Wyżynie Sandomierskiej (23). Jest to jedno z pierwszych nowoczesnych opracowań ważnych materiałów krzemiennych w polskiej literaturze tyczącej neolitu.

Bez badań terenowych i pisarstwa naukowego Hanny Więckowskiej nie sposób wyobrazić sobie nowoczesnej archeologii mezolitu polskiego. To przecież kierowane przez Hanię wykopaliska licznych i wielkich piaskowych mezolitycznych stanowisk w okolicach stopnia wodnego Dębe, Kotliny Warszawskiej, w Komornicy i Wieliszewie, dostarczyły najważniejszych materiałów krzemiennych pozwalających na budowę zrębów taksonomii kulturowej mezolitu.

Od momentu poznania, w roku 1955, pracowaliśmy z Hanią razem przez ponad 35 lat w Instytucie Historii Kultury Materialnej, aż do czasu Jej przejścia na emeryturę. Jestem dumny z faktu, że wraz z mężem, nieżyjącym już Kazimierzem Więckowskim, zaliczała mnie do grona swoich przyjaciół. Kazik – wybitny geograf i wynalazca słynnej sondy torfowej Więckowskiego – był zawsze duszą towarzystwa, zarówno w domu, jak i w terenie. To z nim i prof. Kazimierzem Tobolskim oraz

Lucyną Kubiak pobieraliśmy sondą Więckowskiego główny profil osadów biogenicznych w Całowaniu koło Karczewa, który posłużył do konstrukcji sekwencji przemian roślinności tego stanowiska u schyłku plejstocenu i w holocenie.

Słowa kluczowe: Polska, Afryka, doc. dr hab. Hanna Więckowska, mezolit, neolit

Romuald Schild

PROFESSOR HANNA WIĘCKOWSKA

S u m m a r y

Hanna Więckowska completed archaeological studies at the University of Warsaw in 1953, defending an MA thesis on the *Tardennoisian industry in Masovia and Podlaquia* (56).^{*} Concurrently with her studies, she worked in 1949–1950 at the State Archaeological Museum in Warsaw and in 1950–1953 in the Department of Quaternary Prehistory of the Earth Museum directed then by Prof. Ludwik Sawicki, one of two researchers of the Old and Middle Stone Age in Poland active at the time. Turned first into the Paleolithic Department, it was incorporated in 1954 into the Institute of the History of Material Culture (today the Institute of Archaeology and Ethnology) of the Polish Academy of Sciences. This department and its organizational successor, Department of Stone Age Archaeology, remained Hanna's place of work until her retirement in 1991. It is there that I had the good fortune of meeting her in 1955, while a student trainee at the excavations of Ludwik Sawicki in Kraków-Zwierzyniec. In 1957 Hanna Więckowska began work on the Rydno project directed by Prof. Stefan Krukowski, becoming by the same one of his few students. In 1965 she defended with the highest honors her doctoral thesis written at the Institute: *Cultural differentiation in the Polish Mesolithic* (57), based principally on the Dębe project material. In 1974 she received her habilitation degree also from the Institute, granted for lifetime scientific achievement, and a study entitled *The hunting and fishing communities of the Early Holocene* (32).

Her field experience is impressive: research training in 1950–1957 on some of the most important Stone Age sites from Poland: Ćmielów, Kraków-Zwierzyniec, Góra Puławska, Kraków-Przegorzały, Nietoperzowa Cave, Witów and at Rydno, as well as Pavlov in Czech Republic. This gave her the necessary skills to conduct her own fieldwork on a grand scale during the salvage excavation campaign in the Dębe Reservoir area on the Bug river, which she directed in 1958–1963 on behalf of Stefan Krukowski. She was also my supervisor at the time. It was this campaign which gave a breakthrough understanding of the Polish Mesolithic and its cultural base. The Dębe excavations produced a huge quantity of data which served as a basis for the periodization of the Mesolithic in Poland and its cultural divisions. A fundamental study (*A cultural division of the Mesolithic in Masovia*) on these issues, written together with Maria Marczak, was published in 1967 in *Materials for the prehistory of the Pleistocene and Early Holocene of Poland* (14). Almost ten years later, in 1975, she published an extensive synthesis of the Mesolithic (*Hunting and fishing communities of the Early Holocene*) in the first volume of the monumental *Prehistory of the Polish Lands* (32). Different aspects of the Polish Mesolithic remained at the heart of Hanna's research even after she had retired. In 2007 she published with Maria Chmielewska a monograph of the important Mesolithic site in Luta near Włodawa (53).

The Dębe campaign was followed by investigations at Sośnia on the Biebrza river (in 1966, 1970, 1972 and 1973), Grajewo (1973), Luta (1968–1970, 1975 and 1980). In 1967 the African chapter in her scholarly career began, associated entirely with the Combined Prehistoric Expedition. First came the

^{*} Numbers in brackets refer to bibliographic items in the *Bibliography of works by Hanna Więckowska* included in this volume.

very difficult Sudan campaign on the Nile and Atbara in 1967, then the Ethiopian Ziway project on Middle Paleolithic sites on the slopes of the Gademotta/Kulkuletti volcano in the Great Rift Valley in the Great Lakes Region (1972, 1973). Finally, excavations in Nabta Playa (1977), in the vicinity of Bir Kiseiba (1979, 1980) in the Western Desert in Egypt and at Wadi Kubbaniya near Aswan (1978, 1980–1984). All in all, 35 research seasons on two continents.

Her scientific writings were focused on Mesolithic issues, later also on synthetic and detailed studies of the prehistory of the northern Sudan and the Western Desert in Egypt. Among the latter are fundamental studies published in the United States, presenting key Late Pleistocene sites in Wadi Kubbaniya (36, 37, 44) and Early Holocene ones around Bir Kiseiba (40). A very important exception in Więckowska's scholarly oeuvre is the 1971 work on flint industries in settlements of the Linear Pottery and Trzciniec cultures in Opatów on the Sandomierz Plateau (23). It is one of the first such modern studies of important lithic materials in Polish writing on the Neolithic.

Modern archaeology of the Polish Mesolithic cannot be imagined without Hanna Więckowska's fieldwork and scholarly writings. Hanna's excavations of numerous great Mesolithic sand sites near the Dębe dam, Warsaw Basin, in Komornica and Wieliszew produced the most important chipped flint assemblages essential to the construction of a cultural taxonomy framework for the Mesolithic.

From the time that I met Hanna in 1955 we worked together for 35 years in the Institute of the History of Material Culture until the day she retired. I am proud that together with her husband, the Late Kazimierz Więckowski, she considered me a close friend. Outstanding geographer and inventor of the famous Więckowski peat probe, Kazik was always the life of the party, at home as well as in the field. Together with him, Prof. Kazimierz Tobolski and Lucyna Kubiak, we used the Więckowski peat probe to extract the main core of biogenic deposits from the site of Całowanie near Karczew, serving in the construction of a sequence of plant cover changes on this site in the upper Late Glacial and in the Holocene.

Keywords: Poland, Africa, Professor Hanna Więckowska, Mesolithic, Neolithic

Romuald Schild

Translated by Iwona Zych

Adres Autora:

Prof. dr hab. Romuald Schild
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
al. Solidarności 105
00-140 Warszawa